

Богомазов Петро Дмитрович,
викладач кафедри мистецтва театру
ляльок, аспірант. Київський національний
університет театру, кіно і телебачення
імені І. К. Карпенка-Карого, Київ, Україна

Petro Bogomazov,
Lecturer of Puppet Theatre Department,
postgraduate student. I. K. Karpenko-Karyi
Kyiv National University of Theatre,
Cinema and Television, Kyiv, Ukraine

ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ АТМОСФЕРИ В ПОСТДРАМАТИЧНОМУ ТЕАТРІ

Анотація. *Мета статті* – охарактеризувати особливості атмосфери постдраматичних постановок, розглянувши головні інструменти побудови атмосфери у постдраматичному театрі, вплив на генерування атмосфер нелінійної, колажної, фрагментарної побудови постдраматичних вистав, у порівнянні з принципами побудови атмосфери драматичних сценічних творів. **Методологія дослідження.** В опрацюванні теми було використано аналітичний метод для вивчення мистецтвознавчого аспекту проблеми. Порівняльний метод використано для виявлення різниці між принципом побудови атмосфери в драматичному та постдраматичному театрі. У статті застосовано методи систематизації й узагальнення для визначення особливостей та інструментів формування атмосфери постдраматичних вистав. **Наукова новизна** дослідження полягає в тому, що вперше окреслено особливості та інструменти побудови атмосфери вистав постдраматичного театру в порівнянні з принципами побудови атмосфери у драматичних виставах. Детально проаналізовано вплив візуального ряду, технологічних спеціальних ефектів, інтерактивних прийомів, нетеатральних приміщень на формування атмосфери постдраматичних вистав, визначені відмінності між принципами побудови атмосфери вистав постдраматичного та драматичного театру. В процесі дослідження проведено аналіз вистав, зокрема робіт Автанділа Варсімашвілі, Давида Петросяна, Дмитра Богомазова, Ромео Кастеллуччі. Виявлено, яке місце атмосфера посідає в передачі емоційного навантаження постдраматичних вистав, описано інструментарій побудови атмосфер у постдраматичному театрі. **Висновки.** Дослідження визначає такі особливості атмосфери в постдраматичному театрі: конфронтаційність атмосфер постдраматичних вистав щодо глядача; вагому роль візуального рішення та спеціальних ефектів у побудові атмосфери, фасцинацію як інструмент цієї побудови; конфлікт атмосфер у постдраматичному театрі та їх монтаж як інструмент побудови загального емоційного впливу вистави; участь глядачів у побудові атмосфери внаслідок їх залучення та інтерактивних прийомів як інструментів побудови та зміни атмосфери; формування атмосфери внаслідок невідповідності функцій простору та об'єктів у ньому, що притаманно постдраматичним виставам, що їх грають у нетеатральних приміщеннях.

Ключові слова: атмосфера, сценографія, драматичний театр, постдраматичний театр, фасцинація.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Поняття атмосфера є органічною складовою театрального дискурсу. В рамках даного дослідження термін атмосфера розглядається у класичному значенні стосовно сценічного мистецтва. Олександр Клековкін визначає атмосферу як «загальний емоційний настрій вистави або окремого її епізоду; гармонія акторського виконання, оформлення, освітлення та інших елементів вистави, спрямованих на те, щоб передати глядачеві певний емоційний стан» (Клековкін, 2012, с. 119). Театр базується на можливості передачі почуттів від митця (актора, режисера та ін.) до глядача, зі сцени до аудиторії. Атмосфера в такій конструкції – це носій почуттів. Атмосфера є атрибутом театру, як виду мистецтва і створюється за допомогою всіх засобів виразності театру, виникає внаслідок синтезу усіх елементів постановки. Театр завжди працював із атмосферою, але інструментарій відрізняється залежно від епохи. Театр доби античності не використовував повноцінні декорації, міміки як інструменту немає внаслідок використання масок, головним інструментом створення атмосфери та занурення у неї глядачів є звуковий ряд, спів і музика. В середньовічному площинному театрі атмосфера переважно формувалася як похідна від настрою площі та публіки, яка на ній зібралася, і не сконцентрована на сцені. В добу придворного театру з'являються виразні декорації та костюми, які стають одними з генеруючих елементів атмосфери, поряд із музичним супроводом, але піднесений, святковий характер цього супроводу створює подібну атмосферу свята незалежно від тексту або сюжету, що розігрується. З'являється театральне освітлення (свічки, пізніше газове світло) як один із чинників виникнення атмосфери вистави. Пізніше, в театрі романтизму, реалізму та натуралізму, головними генеруючими елементами атмосфери стають декорації, пластика на рівні мізансценування, текст актора та підпорядкованість усіх елементів сюжету, відповідність атмосфери подіям і наративу. Основними творцями атмосфери є актор і сюжет із закладеним у нього емоційним наповненням, що транслюється через актора. В театрі модернізму експериментують із відмовою від атмосфери місця дії, ілюзорності декорацій і навантаження зі створення атмосфери сцен покладають на актора та його інструментарій. Сучасники Курбаса згадують, що в його роботах «По суті, актора поз-

бавили звичної для нього навколишньої атмосфери» (Василько, 1969, с. 30). Внаслідок другої реформи театру в 50-60-х рр. такі ознаки театру, як сюжет та подія, стають другорядними, а гра актора замінюється на «присутність» актора. Постдраматичний, перформативний театр відмовився від лінійної та послідовної сюжетної лінії й відповідності наративу вистави наративу драматургічного матеріалу. Як наслідок – відбувається візуальний поворот: збільшується відповідальність сценографа та візуального компоненту загалом щодо побудови атмосфери. Одним із найважливіших чинників побудови атмосфери стає художнє світло. В постдраматичному театрі візуальна складова починає домінувати. Поняття постдраматичний театр у межах цієї розвідки вживається у значенні, яке запропонував Ганс-Тіс Леманн. У результаті нелінійної побудови наративу та з огляду на «відкритість» постдраматичного тексту, принцип структури театрального твору Леманн називає ландшафтом (Lehmann, 2006, с. 63), який глядач має «досліджувати», рефлексуючи та формуючи своє ставлення. Саме атмосфера вистави стає концептуально та композиційно об'єднуючим елементом, який несе емоційне навантаження, що впливає на сприйняття глядача та формування його ставлення. В постдраматичних постановках набагато складнішим стає художнє світло, часто використовується відеопроєкція, їх роль у побудові атмосфери стає надзвичайно суттєвою завдяки явищу фасцинації – використання спеціальних ефектів, що впливають на глядача. Якщо в драматичному театрі режисери намагалися узагальнити досвід створення атмосфери у своїх працях, то способам і чинникам побудови атмосфери вистави в постдраматичному театрі практики не описують. Більше уваги на атмосферу вистав постдраматичного театру звертають дослідники театру. Особливості побудови атмосфери постдраматичних сценічних творів чітко не окреслені, що зумовлює актуальність дослідження.

Мета дослідження – охарактеризувати особливості атмосфери постдраматичних постановок, розглянувши головні інструменти побудови атмосфери у постдраматичному театрі, вплив на генерування атмосфер нелінійної, колажної, фрагментарної побудови постдраматичних вистав у порівнянні з принципами побудови атмосфери драматичних сценічних творів.

Аналіз сучасних досліджень і публікацій.

У працях українських театральних діячів минулого: Леся Курбаса, Василя Василька, Сергія Данченка атмосфера згадується у контексті драматичного театру в загальному розумінні атмосфери у колективі. Одним з останніх досліджень атмосфери в театрі в Україні є стаття «Художня атмосфера спектаклю» 2016 р. Лариси Хоролець, яка розглядає це питання в дискурсі класичного драматичного театру і не торкається питань атмосфери у постдраматичному театрі. Впродовж останніх десятиліть поняття атмосфери хоч і обговорюється практиками, але здебільшого сценографами, зокрема такими сценографами та дослідниками, як Джослін Маккінні, Філіп Баттерворт, Крістофер Бо, Арнольд Аронсон, Ярон Абулафія. Водночас ці дослідження не зосереджені на особливостях виникнення атмосфери у постдраматичному театрі. Німецька дослідниця театру Еріка Фішер-Ліхте у своїх розробках акцентує на значенні атмосфери у постдраматичному театрі. Фішер-Ліхте напряду спирається на праці німецького філософа Гернота Беме, який зазначає, що атмосфери «є впливовими силами почуттів, просторовими носіями настроїв» (Böhme, 1993, с. 119). У своїх дослідженнях Ліхте наголошує силу впливу атмосфери постдраматичних вистав на глядача: «атмосфера <...> справляє особливо інтенсивне враження на суб'єктів, які її сприймають. Атмосфера огортає суб'єктів, які занурюються в неї, проникаючи в тіла суб'єктів як світло, звуки чи запахи» (Fischer-Lichte, 2008, с. 165). Беме зауважував, що «Нова естетика <...> стосується зв'язку між якостями навколишнього середовища і станом людини. Це «і», це проміжне, за допомогою якого співвідносяться якості середовища та стани, і є атмосфера» (Böhme, 1993, с. 114). Фішер-Ліхте виводить з цього таку тезу: «Коли архітектурно-геометричний перетворюється на перформативний простір, його так звані первинні якості – тобто його розміри та об'єм – стають відчутними і починають впливати на суб'єкт сприйняття» (Fischer-Lichte, 2008, с. 116). Думка про вплив нетеатрального простору на атмосферу постдраматичного театру потребує розгляду в практичній площині. Таким чином, попри те, що театральні діячі усвідомлювали значення атмосфери для обох типів театру, в постдраматичному театрі особливості та інструменти побудови атмосфери не окреслені, як і той факт, що одним

з найголовніших чинників побудови атмосфери стає візуальний ряд.

Виклад основного матеріалу. Постановки драматичного театру ставлять за мету розкрити задум автора драматургічного матеріалу, втілити його концепцію на сцені або інтерпретувати авторську концепцію в певному аспекті. Постмодерністський підхід зміщує витвір сценічного мистецтва як такий, що може тлумачитись в єдиному аспекті, і деконструє його, заперечуючи єдиний об'єктивний погляд.

Особливості атмосфери сценічних творів постдраматичного театру зумовлені домінуванням візуального пласту над наративом, широким вжитком спеціальних ефектів. Побудова смислового навантаження творів великою мірою залежить від візуальних образів, у постдраматичному театрі саме візуальні образи, а не наратив, значною мірою формують сенс і емоційне наповнення сценічного дійства. Хоча вплив сценографії на сприйняття в описах та аналізі сучасного, site-specific чи імерсивного театру виділяється критиками та науковцями, акценти часто зосереджуються на виконавцеві та його впливі як на середовище, так і на глядача. Атмосфера ж є за своєю природою явищем синтетичним, яке виникає з взаємодії виконавців, середовища та публіки. Атмосфери діють без безпосереднього керування людиною в момент впливу, просто своїм існуванням, і за природою подібні до мелодій, снів чи явищ природи, що викликають тілесні реакції і зміну психоемоційного стану спостерігача. Перформативна естетика, яку описує Фішер-Ліхте, спирається на феномен присутності артиста як фізичного тіла, його взаємовідношень із простором і публікою, що особливо наочно простежується у виставах відкритої системи, коли аудиторія залучена до дійства. Спосіб побудови атмосфери у виставах постдраматичного театру відрізняється внаслідок орієнтації на сильний вплив на глядача невербальних елементів постановок. Художник-постановник у сучасному театрі відповідає за формування атмосфери театрального простору за допомогою засобів сценографії та суміжних спеціальностей, таких як, наприклад, художнє світло та відео, у взаємодії з художником з костюмів, хореографом, для створення чуттєвого контексту сприйняття сценічного твору.

Розглянути особливості побудови атмосфери постдраматичних постановок видається дореч-

ним у зіставленні та порівнянні сучасних вистав драматичного та постдраматичного підходу.

Прикладом класичного драматичного підходу може слугувати постановка п'єси «Річард III» (2016) режисера Автанділа Варсімашвілі (сценографія і костюми – Міроні Швелідзе) у Національному академічному драматичному театрі ім. Івана Франка. Критика звертала увагу, що після першого перегляду вистави глядачі відчули емоційний стрес. Динамічний темпоритм вистави, робота артистів у такому малюнку вистави, створюють, на думку оглядачів, потужний ефект, що впливає на підсвідомість як музика. При цьому візуальний ряд вистави невибагливий, сценографія складається зі столів-помостів, поставлених у ряд. Сценографія метафорична і створює алюзію на «Таємну вечерю», ілюструючи події п'єси через мізансцени вкладання героїв немов у домовини. Акцентом для сприйняття глядача є створена авторами знакова система постановки. Водночас динаміку зміни атмосфер критика не акцентує. Мізансценічні рішення, робота артистів у поєднанні з енергійним поданням акторами тексту Шекспіра становлять основу атмосфери всього дійства.

На відміну від традиційного драматичного підходу, постмодерністські вистави постдраматичного театру спираються не стільки на силу тексту або силу єдиного метафоричного образу, скільки на поєднання і взаємодію часто протилежних за ідеєю або сенсом елементів. У виставі «Солодких снів, Річарде» (2008 р., Київський театр «Вільна сцена») режисера Дмитра Богомазова відбувається трансформація драматургічного тексту в матеріал для перформативного дійства, що відсилає до тем «Річарда III» Шекспіра (сценографія і костюми Олександра Друганова). Синтезом сценічних засобів фізичного театру та перформансу, складною системою ефектів, створених за допомогою відеопроєкції, технологічно складних спеціальних звукових обробок голосу, візуально знаковим гримом і костюмами героїв-привидів досягалась некомфортна для глядача атмосфера, яку критики порівнювали з «виходом назовні найнеприємніших закутків колективного несвідомого» (Островерх, 2008). Це може слугувати прикладом фасцинації як одного з головних чинників генерування атмосфери у постдраматичних виставах. Фасцинація та технофасцинація – способи впливу на сприйняття глядача та його емоційний стан за допомогою вражаючих технологічних прийомів і спеціальних ефектів. По-

руч із візуальними ефектами важливим чинником генерування атмосфери сцен снів виступає пластичне рішення, створене інструментарієм сучасного танцю – чередуванням спазмів і розслаблень (хореограф постановки – Лариса Венедіктова), та наповнення простору відображеннями героїв через відеопроєкцію сценографом. Атмосфера «нічного кошмару» працювала на ідею постановки, яка полягала у дослідженні жажливих снів головного героя п'єси Шекспіра. Дисонанс між сценами привидів і сценою монологу головного героя зумовлював різку зміну атмосфери, створеної великою мірою візуальними, пластичними, а також звуковими засобами. Це «виривало» глядача із занурення в атмосферу попередніх сцен і підсилювало емоційний вплив наступної. Саме така різка зміна атмосфери є характерною для постдраматичного театру для підсилення впливу певних сценічних ходів і рішень за рахунок конфлікту різних атмосфер. У даній постановці ця боротьба атмосфер акцентує множинність точок зору, що є однією з ознак постмодернізму. Головний герой-вбивця представлений у спокійній атмосфері, водночас його жертви генерують своїм сценічним існуванням, зовнішніми виглядом і пластикою моторошну атмосферу, що є конфронтаційною для глядача. Це можна назвати загальною рисою постдраматичних постановок, що загалом ускладнює їх сприйняття. Як зазначає сценограф і дослідник театру Ярон Абулафія, «Отже, у сучасному (постдраматичному) театрі процес сприйняття стає більш складним і потенційно конфронтаційним для глядачів» (Abulafia, 2016, с. 3).

Побудова атмосфери у постдраматичному театрі визначається також особливістю ролі глядача у цьому типі театру. Фішер-Ліхте аналізує, що в сучасних постановках «глядачі сприймаються як партнери з гри, чия фізична присутність, реакції, сприйняття формують виставу нарівно з діями акторів. Таким чином, вистава виникає як результат взаємодії між виконавцями та глядачами». Активна участь глядачів у процесі вистави зумовлює їх вплив на генерування атмосфери дійства. Французький філософ Жак Рансьєр у праці «Emancipated Spectator» стверджує, що попри те, що глядачі фізично віддалені від сцени, вони є активними учасниками вистави як спільного дійства: «Глядач також діє як учень чи науковець. Він спостерігає, вибирає, порівнює, інтерпретує» (Rancière, 2009, р. 13). Він наголошує на застарі-

лості дидактичної моделі театру та на урівнянні глядача і виконавця, на моделі, коли вони разом відкривають щось нове і спільно створюють атмосферу сценічного дійства. Більш активна залученість глядача до процесу перебігу вистави, інтерактивні прийоми та побудова виокремлюють особливість атмосфери постдраматичних вистав, яка полягає у об'єднанні сцени і залу в спільній атмосфері, що її генерують разом як простір і виконавці, так і аудиторія своєю участю.

Для подальшого виявлення особливостей атмосфери у постдраматичних сценічних творах можна порівняти вистави, що ідуть в одному приміщенні, водночас атмосфера цих творів різна і формується інакше. Пропонується розглянути драматичну виставу «Кассандра» за твором Лесі Українки (2021) режисера Давида Петросяна (сценографія і костюми Даніїли Колот) і постдраматичну роботу «Прометей закутий» за мотивами трагедії Есхіла (2024) режисера Йокубаса Бразіса (сценографія і костюми – Кароліна Фіодоровайте, художник зі світла – Кароліс Жаюскас). Обидві вистави створені на Камерній сцені імені Сергія Данченка Національного академічного драматичного театру імені Івана Франка. Пропоновані вистави мають вибагливий візуальний ряд, який, втім, побудовано за різними принципами. У виставі «Прометей закутий» також використовуються прийоми інтерактивної роботи з залом, що суттєво впливає на атмосферу вистави.

Вистава «Кассандра» включає метафоричну сценографію з багатозначним візуальним образом, створеним із драбин. Це дає можливість будувати розмаїття мізансцен, конструкція будується і доповнюється впродовж вистави, наприкінці нагадуючи троянського коня. Візуальний ряд вистави насичений, певні сюжетні ходи ілюструються за допомогою реквізиту та перестановки елементів декорацій. Режисером та артистами використано всі можливості, рівні й виходи для мізансценування. Критики вказують, що, в поєднанні з пластиною героїв, реквізит і сценографія дає змогу створювати архетипічні образи, на кшталт розп'яття, сходження на небо, спуск до пекла, клітка-тюрма і т.п. Це надає можливість акцентувати теми окремих сцен, створювати конкретну атмосферу завдяки роботі артистів з текстом у певних мізансценах. Водночас світло й дим у виставі працюють рівно, практично без різких змін, лише наголошуючи роботу акторів. Інтерактивної роботи з залом

у виставі немає, актори існують у закритій системі і взаємодіють лише один з одним. Вистава відтворює текстовий матеріал відповідно до його наративної структури, хоча й скороченої, атмосфера сцен покликана передати внутрішній стан героїв, передати глядачу емоційне наповнення подій п'єси. Головним композиційно об'єднувальним елементом постановки є драматичний наратив. А основним генеруючим фактором атмосфери вистави є актор та його робота з текстом, мізансценами, перетікання атмосфери, зумовлене сюжетом. Головні смислові акценти утворені знаковою системою постановки.

У виставі «Прометей закутий» візуальне наповнення відіграє значну роль, воно багате й різноманітне. У виставі використано станок для скелелазіння, що забезпечує можливості незвичного мізансценування. Вистава складається з окремих сцен, не пов'язаних сюжетно, водночас часто пов'язаних атмосферою. Афективний вплив вистави та емоційна складова ґрунтується на використанні спеціальних ефектів: динамічного кольорового світла, стробоскопу, великої кількості диму, відеопроєкції з елементами трансляції з обробкою наживо, костюмів зі світловими елементами. Колажна структура та динамічна зміна візуального ряду вкупі з колажованими, уривчастими текстами героїв створює поперемінно грайливу та безтурботну, агресивну й буремну, панічну та ніколи затишну чи ідилічну атмосферу. Монтаж атмосфер і повторювані багато разів різкі звуки та світлові ефекти постійно стимулюють сприйняття глядача, не даючи звикнути до того, що відбувається на сцені. Також важливим чинником генерування атмосфери окремих сцен, що дисонують з іншими, є інтерактивна робота з залом, яка базується на жартах, комедійних ефектах, що призводить до різкої зміни атмосфери з нервової на легку, пустотливу. Ці інтерактивні епізоди включають в себе зміну театрального освітлення на більш яскраве, що також підсилює ефект дисонансу стосовно інших сцен.

У випадках коли сценографія у драматичних виставах відходить від суто реалістичного підходу ілюстрації місця дії, створення конкретного, ілюзорного світу реалізму, така сценографія оперує на рівні знаків, коли сценографія та візуальний ряд слугують результатом аналізу, або інтерпретацією тем драматурга, або метафоризацією сценічного простору. Постмодерністська ж сценографія пра-

цює на те, щоб ствердити неможливість єдиної точки зору, і використовує інструментарій як реалізму, так і знакового підходу часто протиставляючи ці елементи в дисонансі. Арнольд Аронсон, професор Колумбійського університету, дослідник мистецтва сценографії в своєму збірнику статей «Looking Into The Abyss» визначає походження невідповідності й конфлікту елементів так: «Зараз у сценічному дизайні домінує якийсь паністоричний, омністичний погляд; світ розглядається як безліч конкуруючих, часто невідповідних і суперечливих елементів і образів, і на сцені вийшла репрезентація цього погляду» (Aronson, 2005, с. 14). Це впливає на атмосферу постановки, яка в постдраматичних виставах часто різко змінюється, внаслідок чого глядач змушений більше концентрувати увагу, тож емоційний досвід є, з одного боку, менш психологічно комфортним, а з іншого – це спонукає глядача більш активно рефлексувати й аналізувати побачене, зіставляти твір і контекст.

Конфлікт елементів у театрі створюється внаслідок невідповідності об'єктів простору, або зміни функції простору чи об'єктів у ньому. Для постдраматичного театру є спорідненим концепт інсталяції, де фактом мистецтва може вважатися будь-який, в тому числі природний об'єкт. Прикладом може слугувати робота «Рай» Ромео Кастеллуччі, представлена в Авіньоні у 2008 р. Вона є частиною триптиху «Божественна комедія» (2008), що включає також дві вистави – «Пекло» та «Чистилище», і являла собою затоплений простір старої базиліки зі встановленим там роялем, який знищувався у частині «Пекло». Через поєднання ознак, якостей об'єктів і простору – спалений рояль у воді, в наповненій світлом церкві, в просторі, куди не можна потрапити, – кожен глядач мав змогу спостерігати простір всього хвилину крізь невеликий отвір – створювалась особлива атмосфера чогось священного, піднесеного, жаданого, але парадоксально недосяжного. І хоча робота є інсталяцією, але вона створила додатковий контекст сприйняття двох інших частин театрального триптиху. При їх використанні у сценографії, якості, притаманні об'єктам, такі як, скажімо, вік об'єктів, з яких складається простір сценічного твору, тобто саме їх існування в часі, а не лише їх просторові характеристики, здійснює вплив на глядача, може викликати почуття відразу або ж ностальгії. Окрім фізичних параметрів об'єктів, їх характеризує також їх локалізація

в часі та просторі й їх попередня історія, а також сам авторський задум, рішення помістити їх саме таким чином саме в рамках певного твору. Використання непристосованого простору для показу сценічного твору здійснює вагомий вплив на атмосферу постановки, – це часто помітно у постдраматичних виставах, що їх грають у нетеатральних приміщеннях. Подібний ефект спостерігався під час того, як вистава «Солодких снів, Річарде» виконувалась у рамках фестивалю «Black/North SEAS» в приміщенні закинutoї церкви або замкненого суцільно металевого простору старого вантажного судна, яке повільно гойдалося на хвилях, поступово заколисуючи глядачів, створюючи відчуття фізичного дискомфорту. Це підсилювало моторошну атмосферу постановки внаслідок зіставлення функції приміщення та дії, що відбувається в ньому. Це демонструє особливість побудови атмосфери постдраматичних творів, що виконуються у нетеатральних приміщеннях, атмосфера таких творів залежить від функцій, притаманних приміщенню, зіставлення їх із подіями постановки, використання справжніх готових об'єктів у виставі та зіставлення їх із діями виконавців і глядачів, що може створювати тривожну атмосферу внаслідок дисонансу.

Висновки. Особливості побудови атмосфери сценічного твору постдраматичного театру простежуються у порівнянні з принципами формування атмосфери у виставах драматичного театру.

Першою особливістю атмосфери постдраматичних вистав є те, що вона виникає внаслідок конфліктних і непрямих взаємовідношень візуального ряду і смислового наповнення. Конфронтаційна для глядача атмосфера формується через відчуття дисонансу, який зумовлено колажним принципом постмодернізму.

Другою особливістю атмосфер постдраматичних вистав є провідна роль візуального рішення у їх формуванні. Якщо в драматичному театрі домінантним носієм атмосфери є стан виконавців, мізансцени та сюжет, то зменшена, часто другорядна роль тексту у постдраматичних виставах висуває на перший план візуальний ряд – сценографію, костюми, художнє світло та відео. Атмосфера постдраматичних вистав нерідко базується на використанні технологічних спеціальних ефектів і явищі фасцинації.

Наступною особливістю атмосфери постдраматичного дійства є конфлікт атмосфер різних

сцен між собою. У драматичних виставах атмосфера кожної сцени і загальна атмосфера вистави узгоджені, гармонізовані з сюжетом. У постдраматичному театрі, внаслідок неузгодженості сюжету і подій та простору, у яких вони відбуваються, монтаж перемінних атмосфер стає одним з інструментів побудови загального емоційного впливу постдраматичної вистави.

Ще однією особливістю атмосфери вистав постдраматичного театру є вплив на її формування інтерактивних елементів. Відкрита система постдраматичних вистав, взаємодія з аудиторією, вихід за межі сцени обумовлюють участь глядача як активного учасника. Глядач не лише пасивно занурений в атмосферу, створену на сцені, а й бере участь у її генеруванні.

Окремо виділяється особливість атмосфери постдраматичних вистав, що формується внаслідок невідповідності функцій простору та об'єктів у ньому, це часто притаманне постдраматичним виставам, що їх грають у нетеатральних приміщеннях. Зіставлення чи конфлікт функцій простору і дійства у ньому, відчуття фізичного дискомфорту, що може супроводжувати перебіг дії, внаслідок непристосованості приміщення до перебування публіки, суттєво впливають на побудову атмосфери, підбір такого простору стає одним з інструментів формування атмосфери.

Джерела та література

- Василько, В. (Ред.). (1969). *Лесь Курбас. Спогади сучасників*. Київ: Мистецтво. 359 с.
- Клековкін, О. (2012). *THEATRICA: Лексикон*. Київ: Фенікс. 800 с.
- Островерх, О. (2008, 9 квітня). *Оцифрований Шекспір*. Газета 24.
- Abulafia, Y. (2016). *The Art of Light on Stage. Lighting in Contemporary Theatre*. Abingdon: Routledge. 272 с.

- Aronson, A. (2005). *Looking Into the Abyss: essays on scenography*. Ann Arbor: University of Michigan Press. 236 с. DOI: <https://doi.org/10.3998/mpub.22239>
- Böhme, G. (1993). Atmosphere as the Fundamental Concept of a New Aesthetics. *Thesis Eleven*, 36 (1). С. 113-126. DOI: <https://doi.org/10.1177/072551369303600107>
- Fischer-Lichte, E. (2008). *The Transformative Power of Performance*. Taylor & Francis e-Library. 225 с. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203894989>
- Lehmann, H. (2006). *Postdramatic Theatre*. Taylor & Francis e-Library. 225 с. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203088104>
- Rancière, J. (2000). *The Emancipated Spectator*. New York: Verso. 134 с.

References

- Vasylko, V. (Ed.). (1969). *Les Kurbas. Spohady suchasnykiv* [Les Kurbas. Memories of contemporaries]. Kyiv: Mystetstvo. 359 p. [in Ukrainian]
- Klekovkin, O. (2012). *THEATRICA: Leksykon* [Theatrica. Lexicon]. Kyiv: Feniks. 800 p. [in Ukrainian]
- Ostoverkh, O. (2008, April 9). *Otsyfyrovanyi Shekspir* [Shakespeare Digitalized]. Hazeta 24. [in Ukrainian]
- Abulafia, Y. (2016). *The Art of Light on Stage. Lighting in Contemporary Theatre*. Abingdon: Routledge. 272 p.
- Aronson, A. (2005). *Looking Into the Abyss: essays on scenography*. Ann Arbor: University of Michigan Press. 236 p. DOI: <https://doi.org/10.3998/mpub.22239>
- Böhme, G. (1993). Atmosphere as the Fundamental Concept of a New Aesthetics. *Thesis Eleven*, 36 (1). P. 113-126. DOI: <https://doi.org/10.1177/072551369303600107>
- Fischer-Lichte, E. (2008). *The Transformative Power of Performance*. Taylor & Francis e-Library. 225 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203894989>
- Lehmann, H. (2006). *Postdramatic Theatre*. Taylor & Francis e-Library. 225 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203088104>
- Rancière, J. (2000). *The Emancipated Spectator*. New York: Verso. 134 p.

Petro Bogomazov

Features of the atmosphere framework in post-dramatic theatre

Abstract. Purpose. To define the features of the atmosphere of post-dramatic performances, review the main tools for creating atmosphere in post-dramatic theatre, the influence on the generation of atmospheres of non-linear, collage, fragmentary framework of post-dramatic performances, in comparison with the principles of creating the atmosphere of dramatic stage works. **Research methodology.** The analytical method was used to study the art studies aspect of the problem. The comparative method was used to identify the difference between the principle of creating an atmosphere in dramatic and post-dramatic theatre. The paper uses the methods of systematization and generalization to determine the features and tools for creating the atmosphere of post-dramatic performances. **The scientific novelty** lies in the fact that for the first time the features and tools of building the atmosphere of performances of the post-dramatic theater are outlined in comparison with the principles of building the atmosphere in dramatic performances. The influence of the visual image, technological special effects, interactive techniques, and non-theatrical spaces on the formation of the atmosphere of post-dramatic performances is analyzed in detail, and the differences between the principles of creating the atmosphere of post-dramatic and dramatic theater performances are defined. During the research, an analysis of performances was carried out, in particular, works by Avtandil Varsimashvili, David Petrosian, Dmytro Bogomazov, and Romeo Castellucci were analyzed. The role of the atmosphere as a carrier of the emotional substance of post-dramatic performances is reviewed and the toolkit for creating atmospheres in the post-dramatic theater is described. **Conclusions.** The study defines the following features of the atmosphere in the post-dramatic theatre: the confrontational nature of the atmosphere of post-dramatic performances aimed at the audience; the important role of the visual image and special effects in the building of the atmosphere, fascination as a tool in this process; the conflict of atmospheres in the post-dramatic theatre, and their arrangement as a tool for building up the overall emotional impact of the play; the participation of the audience in the construction of the atmosphere due to their involvement and interactive techniques as tools for creating and transforming the atmosphere; the creation of the atmosphere due to the mismatch of the functions of the space and the objects in it, which is inherent in post-dramatic performances performed in non-theatrical spaces.

Keywords: atmosphere, scenography, dramatic theatre, post-dramatic theatre, fascination.